

# HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 7 december 2022

Mål nr

Ö 7081-21

## **PARTER**

### **Klagande**

1. Kammarkollegiet

Box 2218

103 15 Stockholm

2. Älvräddarnas Samorganisation, 802442-7737

Stantorsgatan 6

915 31 Robertsfors

Ombud:

Generalsekreteraren CB

Miljöjuristen dr MS

### **Motpart**

Vattenfall Kraftgården AB, 556532-5551

169 92 Stockholm

Ombud: Bolagsjuristen JS

Dok.Id 245302

---

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax -	08:00–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–16:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

**SAKEN**

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om tillstånd enligt miljöbalken till effektivisering av kraftverk

**ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE**

Svea hovrätts, Mark- och miljööverdomstolen, beslut 2021-10-22 i mål M 5022-21

---

**HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE**

Högsta domstolen förklarar att ABA har varit jävig när hon deltog i Mark- och miljööverdomstolens handläggning av målet.

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet i övrigt.

Högsta domstolen undanröjer Mark- och miljööverdomstolens avgörande och visar målet åter till Mark- och miljööverdomstolen för fortsatt handläggning.

**YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.**

Kammarkollegiet har yrkat att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen.

Älvräddarnas Samorganisation har yrkat att Högsta domstolen undanröjer Mark- och miljööverdomstolens beslut och visar målet åter till den domstolen.

Vattenfall Kraftgården AB har motsatt sig att Mark- och miljööverdomstolens beslut ändras.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i frågan om jäv förekommit i Mark- och miljööverdomstolen. Frågan om prövningstillstånd i målet i övrigt har förklarats vilande.

Högsta domstolen har inhämtat yttrande från Svea hovrätt, Mark- och miljööverdomstolen.

## **SKÄL**

### **Bakgrund**

1. Vattenfall Kraftgården ansökte om tillstånd till effektivisering av ett vattenkraftverk. Mark- och miljödomstolen biföll delvis ansökan. Domen överklagades av bl.a. Kammarkollegiet och Älvräddarna.
2. Mark- och miljööverdomstolen har beslutat att inte bevilja prövnings-tillstånd. I beslutet deltog tekniska rådet ABA, som ledamot och föredragande. Hon hade tidigare varit anställd inom Vattenfallkoncernen, men övergått till anställning som domare 2014.
3. Kammarkollegiet och Älvräddarna har i Högsta domstolen anfört att det har förelegat jäv för det tekniska rådet. Till stöd för påståendet har de pekat på det tekniska rådets tidigare anställning inom koncernen och att hennes make arbetar som forskningsansvarig för vattenkraft där.

### **Frågan i Högsta domstolen**

4. Frågan i Högsta domstolen är om det tekniska rådet har varit jävigt vid handläggningen av målet.

### **Rättsliga utgångspunkter**

5. Bestämmelser om domarjäv finns i 4 kap. 13 § rättegångsbalken. Reglerna är tillämpliga även vid handläggningen av mål i mark- och miljödomstol och gäller också för tekniska råd (jfr 4 kap. 1 § och 5 kap. 1 §

lagen, 2010:921, om mark- och miljödomstolar samt 3 § lagen, 1996:242, om domstolsärenden).

6. Syftet med bestämmelserna om jäv är att skydda rättskipningens objektiva handhavande och att säkerställa allmänhetens förtroende för domstolarna genom att utesluta domare från handläggningen av mål i vilket hans eller hennes förhållande till någon av parterna eller saken är sådant att det kan innebära fara för partiskhet. Bestämmelserna om jäv ska tolkas och tillämpas i ljuset av de skilda grundläggande rättighetsregler som finns, vilka anger att var och en har rätt att få sin sak prövad av en opartisk och oberoende domstol.<sup>1</sup> (Jfr t.ex. NJA 1981 s. 1205 och HFD 2020 ref. 16 p. 16.)

7. I 4 kap. 13 § 1–9 rättegångsbalken finns en uppräkningslista av vissa faktiska omständigheter som medför att en domare är jävigt att handlägga mål. Så kan vara fallet när domaren själv eller vissa närstående till domaren, däribland domarens make, kan vänta sig synnerlig skada eller nytta av sakens utgång. Detsamma gäller om domarens make är ställföreträdare för part.

8. Därutöver anges i den mer allmänt hållna s.k. generalklausulen i punkten 10 i paragrafen att en domare är jävigt om det annars föreligger någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans eller hennes opartiskhet i målet. Fastän generalklausulen handlar om partiskhet, har den tolkats på så sätt att den även omfattar annan särskild omständighet som inverkar på domarens oberoende i målet (se ”Pirate Bay-målet” NJA 2010 s. 274 p. 4 och ”Adjungerade ledamotens jäv” NJA 2014 s. 482 p. 10).

9. Prövningen av om jäv föreligger enligt generalklausulen avser inte bara domarens egen inställning till målet och parterna. Att domaren faktiskt är opartisk och oberoende är därför inte tillräckligt för att han eller hon ska anses vara ojävigt. För att jäv ska anses föreligga är det dock inte tillräckligt att en

---

<sup>1</sup> Se 1 kap. 9 § och 2 kap. 11 § regeringsformen, artikel 6 i Europakonventionen samt artiklarna 47 och 48 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna.

part saknar förtroende för domaren. Det måste också finnas en rimlig grund för partens åsikt att domaren inte är opartisk eller oberoende. Så kan vara fallet om det – med ett objektivt betraktelsesätt – föreligger någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet för domarens opartiskhet eller oberoende. (Se ”Den fortsatta huvudförhandlingen” NJA 2019 s. 327 p. 14 med hänvisningar; jfr HFD 2020 ref. 16 p. 17.)

10. En domare som känner till en omständighet, som kan antas vara jäv för honom eller henne, ska självant upplysa om omständigheten (se 4 kap. 14 § första stycket rättegångsbalken). Uppgiftsskyldigheten syftar bl.a. till att få jävsfrågorna avgjorda på ett tidigt stadium av rättegången och undvika att domstolsavgöranden behöver undanröjas. Om en part känner till den omständighet som kan medföra att en domare är jävig och underlåter att göra jävsinvändning, kan parten förlora rätten att framställa invändningen (4 kap. 14 § andra stycket). Om en domare underlåtit att upplysa om en omständighet som kan utgöra jäv, kan det få viss betydelse vid den samlade jävsbedömningen (jfr ”Fortums skiljeman” NJA 2010 s. 317 p. 12).

### **Anställningsförhållanden och jäv**

#### *Jäv på grund av anställning*

11. I rättspraxis har jäv i några fall ansetts föreligga när en domare har eller har fått en anställning hos någon som uppträder som part i målet. Jäv ska dock inte anses föreligga i varje sådant fall. Vid bedömningen av om jäv föreligger på grund av själva anställningsförhållandet måste det göras en prövning av i vilken mån förhållandena i det enskilda fallet är ägnade att rubba förtroendet för domarens opartiskhet och oberoende. (Se ”Adjungerade ledamotens jäv” p. 22, RÅ 2009 ref. 8, HFD 2011 ref. 15 och HFD 2020 ref. 16 p. 19.)

*Jäv på grund av tidigare anställning*

12. En domares tidigare anställning hos part kan i vissa fall medföra att domaren är jävig enligt generalklausulen. På samma sätt som vid en pågående eller framtida anställning måste det vid bedömningen av om jäv föreligger göras en prövning av i vilken mån förhållandena i det enskilda fallet är ägnade att rubba förtroendet för domarens opartiskhet och oberoende.

13. Vid bedömningen av om det föreligger jäv enligt generalklausulen på grund av en tidigare anställning har det betydelse främst vilken beröring domaren har haft med saken i sin tidigare anställning. Av betydelse kan också vara bl.a. vilken tid som förflutit sedan anställningen upphörde, domarens position hos den tidigare arbetsgivaren, den tid som anställningen varat, den tidigare arbetsgivarens storlek och interna organisation samt vilka band som består mellan domaren och den tidigare arbetsplatsen. (Jfr *Piersack v. Belgium*, 1 October 1982, Series A no. 53, *Paunović v. Serbia*, no. 54574/07, 3 December 2019 och *Walston v. Norway* [dec.], no. 37372/97, 11 December 2001.)

*Jäv på grund av närståendes anställning*

14. I vissa fall kan den omständigheten att en domares närstående är anställd hos en part medföra jäv redan enligt de mer preciserade grunderna i 4 kap. 13 § rättegångsbalken.

15. Även i övrigt kan närståendes anställning hos part grunda jäv för domaren, då enligt generalklausulen i punkten 10. I sådana situationer finns det vid bedömningen av om jäv föreligger anledning att beakta om domarens närstående har tagit befattning med den sak målet gäller eller annars har varit involverad i saken, eller om det utåt framstår som att så är fallet (jfr *Dorozhko and Pozharskiy v. Estonia*, nos. 14659/04 and 16855/04, 24 April 2008 och *Huseyn and Others v. Azerbaijan*, nos. 35485/05 and 3 others, 26 July 2011,

jfr även *Sigurður Einarsson and Others v. Iceland*, no. 39757/15, 4 June 2019). Det kan därutöver finnas anledning att beakta bl.a. vilken position domarens närstående har hos arbetsgivaren, arbetsgivarens storlek och interna organisation, målets finansiella betydelse för arbetsgivaren samt möjliga fördelar som den närstående kan ha av målets utgång (jfr *Nicholas v. Cyprus*, no. 63246/10, 9 January 2018 och *Ramljak v. Croatia*, no. 5856/13, 27 June 2017).

### **Det har förelegat jäv i detta fall**

16. Det finns inget i målet som tyder på att det tekniska rådet rent faktiskt har varit partiskt. Frågan är då om hon ändå ska anses ha varit jävig att handlägga målet.

17. Vattenfall Kraftgården ingår i Vattenfallkoncernen. Koncernen framstår utåt som en gemensam intressesfär.

18. Innan det tekniska rådet anställdes inom domstolsväsendet hade hon anställning inom Vattenfallkoncernen. Det har inte framkommit att hon skulle ha varit involverad i de frågor målet rör under sin anställning inom koncernen eller att hon sedan anställningen upphörde har haft några yrkes- eller affärsmässiga kontakter med något bolag i koncernen. Under sådana förhållanden kan den omständigheten att det tekniska rådet tidigare varit anställd inom koncernen inte anses utgöra jäv i detta fall.

19. Det tekniska rådets make är forskningsansvarig för vattenkraft inom Vattenfallkoncernen. Han är anställd inom ett annat bolag i koncernen än det som är part i målet. Det bolag där han är anställd är inte underställt Vattenfall Kraftgården. Det finns inget som tyder på att han har varit involverad i den sak målet rör.

20. Makens anställning medför emellertid att han står i ett visst beroendeförhållande till Vattenfallkoncernen. Han har en förhållandevis hög ställning

inom koncernen. Det forskningsområde inom vilket han arbetar är vattenkraft och målet rör effektivisering av vattenkraftverk. Saken i målet har betydelse för Vattenfall Kraftgården och får därmed anses ha betydelse även för koncernen.

21. Det nu anförda medför att sådana särskilda omständigheter som är ägnade att rubba förtroendet för det tekniska rådets opartiskhet och oberoende föreligger. Det kan inte heller bortses från att det tekniska rådet inte upplyst om makens ställning i Vattenfallkoncernen. Slutsatsen blir alltså att det har förelegat jäv enligt 4 kap. 13 § 10 rättegångsbalken, när Mark- och miljööverdomstolen beslutade att inte bevilja prövningstillstånd.

#### **Prövningstillstånd och undanröjande av avgörandet**

22. Med hänsyn till ställningstagandet i jävsfrågan bör prövningstillstånd meddelas i Högsta domstolens mål i övrigt.

23. Mark- och miljööverdomstolens avgörande bör undanröjas. Målet bör visas åter till Mark- och miljööverdomstolen för fortsatt behandling. (Jfr 4 kap. 1 § lagen om mark- och miljödomstolar samt 55 kap. 15 § andra stycket och 50 kap. 27 och 29 §§ rättegångsbalken.)

---

---

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Johnny Herre, Svante O. Johansson (referent), Dag Mattsson och Jonas Malmberg  
Föredragande har varit justitiesekreteraren Elisabeth Ståhl